

Muistio seminaarista

Sopimaton? Työehtosopimusten ulkopuolelle jäävien asema

8.2.2011 klo 13 – 16 Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen auditorio, Espoo. Seminaari oli osa Unelmia uudesta työstä ESR -hanketta. Keskustelun kirjasi projektipäällikkö Sikke Leinikki.

Teema 1: Sopimussyhteiskunnan muutos ja tulevaisuuden tavoitteet

Alustus: STTK:n pääsihteeri Leila Kostiainen

Panelistit:

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL:n puheenjohtaja Tuire Santamäki-Vuori,
Vihreiden kansanedustaja Outi Alanko-Kahiluoto,
Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen yhteyspäällikkö Henri Virtanen,
Eettiset yrittäjät ry:n edustaja Pekka Lehto
STTK:n pääsihteeri Leila Kostiainen.

Teema 2: Edunvalvonta ja tulevaisuuden tavoitteet

Alustus: Journalistiliiton edunvalvontajohtaja Petri Savolainen

Panelistit:

SAK:n hankekoordinaattori Anu Suoranta,
Tehy ry:n edunvalvontajohtaja Jukka Maarianvaara,
Akavan Erityisalat ry:n ammatinharjoittajien ja yrittäjien toimikunnan puheenjohtaja
Merja Isotalo
Journalistiliiton edunvalvontajohtaja Petri Savolainen.

Työn teettämisen tavat moninaistuneet

STTK pääsihteeri **Leila Kostainen** alusti aiheesta **Sopimussyhteiskunnan muutos ja tulevaisuuden tavoitteet**. Hän hahmotteli syitä työn teettämistapojen muutokselle. Osasyynä on talouden globalisaation aiheuttama rakennemuutos, mutta myös työn organisointitapa on muuttunut. Nyt korostetaan kilpailua, mikä puolestaan on johtanut siihen, että työtä teetetään juuri käsillä olevaan tarpeeseen. Tämä on johtanut erilaisen patkka-, silppu- ja muut vastaavanlaiset muussa kuin toistaiseksi voimassa olevassa työsuhteessa teetetyn työn lisääntymiseen. Ay-liike on pyrkinyt tukkimaan tämän ns. epätyyppisessä työsuhteessa teetetyn työn väärinkäyttöä vaikuttamalla lainsäädäntöön, mutta työnantaja on löytänyt aina uuden tavan teettää työtä riskittömimmäksi katsomallaan tavalla. Erityisesti tämä uudenlaisen työn teettämisen tavan tuottama työelämän koventuminen kohdistuu muun elämän ruuhkavuosia elävään väestönosaan. Ay-liikkeen pitäisikin päättää, haluaako se, että työelämän lainsäädäntöä uudistetaan vastaamaan työn teettämisen uusia tapoja vai vaatiiko se tiukentamaan nykyistä järjestelmää siten, että työnantajat toimivat lainsäädännön tarkoittamalla tavalla.

Yrittäjyyden ja palkkatyöläisyyden hämärät rajapinnat

Outi Alanko-Kahiluoto kuvasi paneelin avauspuheenvuorossaan yrittäjyyden ja palkkatyön harmaata välimaastoa. Suomalainen työlainsäädäntö huolehtii näiden kahden ryhmän eduista, mutta väliin jää itsensä työllistävien suuri ryhmä. Tämä ryhmä mm. jää vaille riittävää sosiaali- ja eläketurvaa.

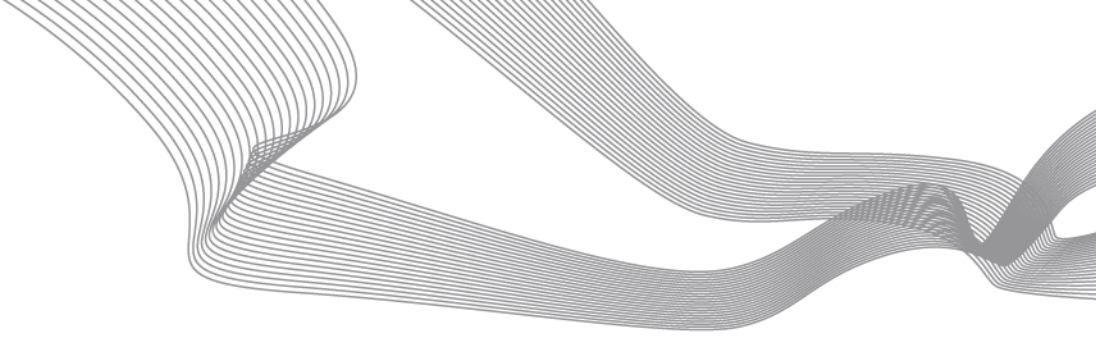
Tuire Santamäki-Vuori puolestaan totesi, että erilaisissa epätyyppillisissä työsuhteissa työskentelee tai työllistää itse itsensä noin 700 000 suomalaista. Tämän ryhmän asioita on ay-liike pyrkinyt hoitamaan vaikuttamalla työn teettämisen tapojen sääntelyyn ja pyrkimällä vaikuttamaan työnantajan intresseihin niin, että erilaiset työn teettämisen tavat ovat samanarvoisia. Tässä prosessissa on jäänyt miettimättä se, millä tavalla koko sosiaaliturvajärjestelmä näiden 700 000 ihmisen osalta toimii. Kun palkkatyötä teetetään itsensä työllistäjällä, työnantajariski siirtyy itsensä työllistäjälle, mutta hän ei kuitenkaan saa samaa mahdollisuutta vaurastua kuin työnantajayrittäjät. Nyt pitäisi kolmikantaisesti sitoutua ohjelmaan, jossa nykyisen järjestelmän ongelmat selvitetään ja yritetään ratkaista.

Keskustelussa todettiin, että työlainsäädännön ja sosiaaliturvan ohella tässä selvityksessä on huomioitava myös verotus. Tavoitteena tulisi olla se, että päädytään tilanteeseen, jossa yksilön sosiaaliturva on ennustettava tilanteiden vaihtelusta huolimatta. Samalla työttömyysturvajärjestelmää pitää kehittää siten, että se vastaa työn teettämisen tapojen muuttumista. Keskeinen kysymys on siinä, miten ansiosidonnaisen työttömyysturvan ehdot täyttyvät. Kaivattiin myös itsensä työllistävälle kollektiivista sopimusoikeutta.

Eettinen yrittäminen ja apurahan saajat

Pekka Lehto kertoi eettisen yrittämisen taustoista: halutessaan yrittäjänä voi tarjota työntekijöille mielekkään ja joustavan työn sekä paremmat työnteon ehdot kuin laki tai työehtosopimukset velvoittavat.

Henri Virtanen puolestaan kertoi, kuinka Maatalousyrittäjien eläkekassa toteuttaa apurahansaajien eläketurvaa. Tämä eläketurva on Virtasen mukaan yksi esimerkki siitä, kuinka olemassa oleva sosiaaliturvajärjestelmä voidaan sovittaa uuteen tilanteeseen eikä uusia rakenteita aina tarvita. Apurahan saajien eläketurvan piirissä on noin 5000 henkilöä vuosittain.

Keskustelussa kuitenkin todettiin, että itsensä työllistävät on monimuotoinen ryhmä, johon voi päätyä kuka tahansa ja eri syistä. Apurahansaajan ja itsensä työllistävien välillä on kuitenkin selvä ero: apurahan saajat voidaan helposti tunnistaa. Itsensä työllistävien ryhmän asioiden hoitamiseen eivät olemassa olevat sosiaaliturvarakenteet välttämättä riitä, kuitenkin myös ay-liike tarjoaa väyliä turvan hoitamiseen ja edunvalvontaan. Yhteisenä piirteenä apurahan saajien ja itsensä työllistäjien sosiaaliturvan osalta todettiin, että he maksavat turvakulunsa suurelta osin itse, kuitenkin myös valtion pitäisi olla tässä mukana.

Käytännön edunvalvontaa nyt ja tulevaisuudessa

Seminaarin toisen alustuksen piti Journalistiliiton edunvalvontajohtaja **Petri Savolainen**, aiheena hänellä oli Edunvalvonta ja tulevaisuuden tavoitteet. Hän totesi aluksi, että seminaarissa on julkaistu ITSET -työryhmän kannanotto (ks. liite 1).

Savolainen kertoi tavoista, joilla ay-liike on huolehtinut epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevien edunvalvonnasta: samalla, kun lainsäädäntöä on tiukennettu, on myös lisätty luottamusmiesten tiedonsaantioikeutta esimerkiksi määräaikaisen työsuhteen ja vuokratyövoiman käytön perusteista. Lisäksi Savolainen esitteli Journalistiliiton käytännön työnantajakohtaisia toimia.

Savolainen kuvasi, kuinka etenkin toimittajien kohdalla vakiintunut työ on pirstoutunut ja pirstoutuu edelleen. Journalisteista jo joka kolmas työsuhteessa oleva on määräaikaisessa työsuhteessa, tulee tarvittaessa töihin tai toimii freelancerina (joko työsuhteessa tai yrittäjänä). Vakituksessa työsuhteessa olevien jäsenten määrä laskee.

-Journalistiliitto on tehnyt projekteja ja selvittänyt työnantajakohtaisesti työsuhteita sekä toteuttanut kyselyjä epätyypillisten työsuhteiden käytöstä, toteaa Savolainen ja jatkaa: Myös luottamusmiehet ovat tehneet työnantajakohtaisia selvityksiä määräaikaisista työsuhteista.

Freelancereiden yleiset sopimukset eivät takaa vähimmäisehtoja

Savolainen totesi, että freelancerina työtä tekevästä osasta on työsuhteessa, osa yrittäjiä. Yrittäjätyö liittyy erityisesti lehdistössä tehtävään freetyöhön. Tällöin työtä tehdään omissa tiloissa, omilla laitteilla ja oman aikataulun mukaan. Muodollisesti yrittäjyyden määritelmä siis täyttyy. Journalisteista nämä freelancerit edustavat itsensä työllistäviä. Heille on lehdistössä onnistuttu neuvottelemaan kauppatapasopimus alan työnantajaliiton kanssa. Tämä auttaa tiettyjen perälautaehtojen sääntelyssä. Tämän lisäksi Journalistiliitossa pyritään lehtikohtaisiin neuvotteluihin. Ongelmana näissä sopimuksissa on se, etteivät ne muodosta vähimmäisehtoja, vaan yrittäjät voivat aina sopia toisin (myös heikommin ehdoin). Tämä tulee vastaan erityisesti palkkioiden ja tekijänoikeuksien suhteen. Kilpailulainsäädäntö ei aseta esteistä palkkio-ohjeistuksen teolle, kun ohjeistus perustuu tilastotietojen käyttöön ja keskimääräisyyksiin eli vähimmäispalkkioista ei voida puhua. Tilastot kertovat, että freelancereiden ansiotaso on vakituksissa työsuhteissa työskentelevää alhaisempi: vakinaiset ansaitsevat keskimäärin 3500 ja freelancerit 2000 euroa kuukaudessa.

Itsensä työllistävien ongelmakenttiä on Savolaisen mukaan viisi: työttömyyskassa ei voi vakuuttaa itsensä työllistäjiä, työttömyysturvaa ei saa kausityyppiseen työttömyyteen, koska työttömyysturvan edellytyksenä on toiminnan lopettaminen tai keskeyttäminen kokonaan. Muussa tapauksessa karenssi on neljä kuukautta. Lisäksi yrittäjäeläke on kallis, kollektiivinen neuvotteluoikeus puuttuu, matkakulujen ja alv:n korvaaminen ongelmallista.

Työmarkkinoilla edessään valtava mullistus

Savolaisen alustuksen jälkeen käytiin toinen paneelikeskustelu. Paneelin aiheena oli 'Edunvalvonta ja tulevaisuuden tavoitteet'

-Itsensä työllistämisen tapa on suurempi työmarkkinamallin muutos kuin 1990-luvulla yleistynyt työn teettäminen pätkittäin, ennakoi **Anu Suoranta**.

Suoranta ehdottaa, että aluksi laajennetaan työsopimuslaissa olevaa palkansaajan määritelmää, näin vältetään koko sosiaaliturvalainsäädännön avaamiselta, mutta samalla saadaan itsensä työllistäjät palkansaajiin rinnastuvaan asemaan. Tällöinkin on määriteltävä, missä kohtaa kulkee raja palkansaajiin rinnastuvien itsensä työllistäjien ja yrittäjien välillä. Suorannan mielestä sääntelyn kentälle ei pidä rakentaa kolmatta kategoriaa. Uusi kategoria vaan lisäsi rajapintojen määrää.

Jukka Maarianvaara kertoi, että alle 30-vuotiaista tehyläisistä pätkätoita tekee jopa puolet, siksi Tehyllä on paikallistason kampanjoita tämän ryhmän edunvalvonnan tehostamiseksi. Tehyllä on myös yrittäjäjäseniä. **Merja Isotalo** totesi, että Akavalla yrittäjäjäseniä on yli 20 000. Yrittäjäjäsenet tarvitsevat ammattiliittoa, jotta voivat seurata lainsäädännön muutoksia ja muutosten vaikutuksia omaan asemaansa.

Liite 1: Yhä useampi työllistää itse itsensä – lainsäädännön on vastattava työelämän todellisuutta

Suomessa arviolta 160 000 itsensä työllistäjää. Palkansaajien ja yrittäjien välimaastoon syntynyt kasvava ryhmä on väliinputoja, sillä se eivät mahdu lainsäädännön ja sosiaaliturvajärjestelmien määritelmiin. Palkansaajajärjestöistä ja ammattiliitoista koostuva yhteistyöryhmä arvioikin, että itsensä työllistäjistä on muodostumassa Suomeen uusi työtätekevien köyhien joukko.

- Lainsäädäntö sekä sosiaaliturvajärjestelmät eivät vastaa tämän päivän työelämää. Työtä tekevien yhdenvertainen asema tulisi turvata työn tekemisen tai sen teettämisen tavasta riippumatta, toteaa STTK:n lakimies **Heli Ahokas**.

Järjestöt esittävät, että Suomen tulevan hallitus käynnistäisi yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa laajan selvityksen työ-, sosiaaliturva- ja verotusjärjestelmän työntekosuhteisiin liittyvistä ongelma-alueista.

- Selvitysten pohjalta tulee myös seuraavan vaalikauden aikana tehdä tarvittavat korjaukset, jotta lainsäädäntö tunnistaisi työelämässä tapahtuvan liikkumisen eri työntekomuotojen välillä.

2000-luvun työelämässä työtä tehdään eri muodoissa jopa saman päivän aikana. Työntekijä voi työskennellä toimeksiantosuhteessa, vuokratyöntekijänä, tuntityöläisenä ja freelancerina. Järjestöt vaativatkin, että työmarkkina-aseman joustava vaihtaminen on huomioitava myös järjestelmissä.

Tulot jäävät usein palkkatuloa alhaisemmiksi

Itsensä työllistäjät ovat työntekijöitä, jotka siirtyvät tai siirretään työsuhteisesta työstä tekemään työtä ns. toimeksiantosuhteessa. Käytäntö on yleistynyt. Usein eri viranomaiset tulkitsevat itsensä työllistäjän yrittäjäksi, vaikkei yritystä olisi perustettu. Heli Ahokas pitää ongelmallisena, että suuri joukko omaa osaamistaan myyvistä freelancereista tai muista itsensä työllistäjistä ei täytä aidon yrittäjyyden tunnusmerkistöä.

- Itsensä työllistäjillä ei yrittäjäriskin vastapainoksi ole useinkaan tarjolla mahdollisuutta vaurastumiseen. Tulot myös jäävät alle palkkatyössä aiemmin ansaitun. Sosiaaliturvan perustana oleva kallis YEL-vakuutus otetaan usein vain minimityötulolle.

Järjestöt korostavat, että yrittäjyyden tulee olla aito valinta. Palkkatyöstä itsensä työllistäjäksi siirtyvän pitää voida ennakoita muutoksen vaikutukset omaan sosiaali-, työttömyys- ja eläketurvaansa. Toimeksiantajistaan taloudellisesti riippuvaisilla itsensä työllistäjillä on lisäksi huonot mahdollisuudet neuvotella työnteon ehtoista, sopimuksista ja palkkioista. Nykyisellään kollektiivinen neuvottelemine palkoista ja työehdoista on heiltä kielletty.

- Nykyisen lainsäädännön aukollisuudesta ja tulkintojen ristiriitaisuudesta aiheutuu epäselvyyksiä, joita työn teettäjät käyttävät tahalliseen työsopimusturvan kiertämiseen, Heli Ahokas huomauttaa.

Yrittäjäksi luokiteltu itsensä työllistäjä maksaa esimerkiksi itse työttömyysvakuutus- ja sairausvakuutusmaksunsa ja eläkkeensä. Työttömyysturvan, sairausloman tai perhevapaan saaminen on kuitenkin vaikeampaa ja kalliimpaa kuin palkansaajalle. Epävarmuutta lisäävät työ-, sosiaali- ja verotuslainsäädännön samaa sopimussuhdetta koskevat erilaiset tulkinnat.

Lisätietoja: lakimies Heli Ahokas

Itsensä työllistäjien yhteistyöryhmä: STTK, Suomen freelance-journalistit, Journalistiliitto, SAK, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL, Suomen Muusikkojen Liitto.